

Променя ли липсата на авторитети модела на обществените отношения и каква е ролята на комуникациите за разрушаването на авторитети

Есенна научна конференция надепартамент “Масови комуникации”

29 ноември 2013 г.

гл. ас. д-р Евелина Христова

Бъдещето на журналистиката и ПР непременно би трябвало да бъде разглеждано като обвързано с бъдещето на обществените отношения, и по-конкретно – с въпроса за авторитетите в обществото, както става ясно от краткото заглавие на настоящата публикация.

Загубата на традиционни авторитети прави обществените отношения значително по-сложни и моделът на общуване, налаган напоследък от и чрез българските медии, до голяма степен спомага за налагането на обществен модел, в който авторитетите са непрекъснато оспорвани, поставяни под съмнение и направо осмивани и разрушавани.

Нека да постъпим традиционно и първоначално да уточним терминологично, че когато говорим за авторитети имаме предвид най-вече наложените от Макс Вебер през 1922 г. три основни вида авторитет¹ (легитимна власт)².

Според Макс Вебер съвременната държава е човешка общност, която на една определена територия претендира успешно да притежава монопола върху легитимното физическо насилие.³ Това до голяма степен се доближава и до прокламираната от Айнд Ранд идея за държавата и докато либертианството се опира основно на писаната норма, то трите вида авторитет, описани от Вебер като че ли в по-голяма степен импонира на разглежданата днес тема.

¹ Авторитет, значения според Речник на българския език

(същ.) престиж, влияние, респект, тежест, важност, значение, обаяние, уважение, достойнство

(същ.) власт, мощ, сила, господство

(същ.) владичество, надмощие, управление, ръководство, контрол, въздействие

² *The Three Types of Legitimate Rule* (Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft). Originally published in the journal *Preussische Jahrbücher* 187, 1-2, 1922,

³ Политологът Евгени Кръстев за научните възгледи на Макс Вебер
<http://cao.bg/политическата-социология-на-макс-веб/>

Традиционен авторитет – власт, легитимирана по силата на дългосрочно установили се културни особености и навици.

Харизматичен авторитет - власт, легитимирана от необикновени личностни качества, лична харизма, основанието се намира във вярата и предаността към личността на лидера, внушава отдаденост и подчинение.

Рационално-законен авторитет (авторитет на закона, бюрократичен авторитет) – властта се легитимира от законово формирани правила и регулации, каквито са например правителствата. Основанието е в готовността на гражданите да спазват законите и другите писани актове на държавните институции и в поведението си да се ръководят от тези норми.

Тези описани като чисти видове авторитети почти винаги се срещат в разнородни комбинации – например моделът на управление от кралска фамилия или кастовата система в Индия е комбинация от харизматични и традиционни елементи.

Последният тип авторитет в най-голяма степен е характерен за модерната епоха и времената на представителната демокрация, при която държавното управление се осъществява от публични събрания и конституционно регламентирани институции, които черпят правомощията си директно от народа като суверен.

"Когато някои хора постигнат високо обществено положение, другите считат за нескромно да омаловажават достойнството им и да полагат на съмнение авторитета им." Джон Лок

Аргументът към авторитета или позоваване на авторитет или апел към нелегитимен авторитет (на латински: *Argumentum ad verecundiam* — „аргумент към скромност“) в логиката, реториката и критичната мисъл е вид грешна логическа аргументация, съгласно която някакво твърдение се твърди за вярно заради това, че се потвърждава от авторитетен източник.

Грешка е налице, когато посоченият авторитет в действителност не е легитимен авторитет по обсъждания въпрос; когато не е квалифициран да даде надеждни твърдения за обсъжданото. Този аргумент е важна част от т.нар. неформална логика.

За пръв път аргументът е използван от английския философ Джон Лок в неговия труд „Опит върху човешкия разум“ (*Essay Concerning Human Understanding*, 1690, кн. IV, ч. XVII). Латинската дума *verecundia* означава

„скромност“, а изразът Argumentum ad verecundiam — буквално „аргумент към скромност“.

Ако можем да твърдим, че имаме обща яснота по отношение на това какво е авторитет и каква и ролята му в обществените отношения, то какво се случва с авторитетите в Българското общество в момента?

“You understand Teacher, don't you, that when you have a mother who's an angel and a father who is a cannibal king, and when you have sailed on the ocean all your whole life, then you don't know just how to behave in school with all the apples and ibexes.”

Astrid Lindgren

Лични наблюдения подсказват, че целият арсенал на комуникациите се използва, за да се разрушават авторитети. Поддържа се, изразено в литературен стил - “вряща бозава маса, която изглежда като развалени яйца, примесени със зелена гнилоч” и вътре се дави всеки опит на личност да извърши или да помисли добро, градивно, положително. Изключително важно е да се направи уточнението, че се работи с всички възможности на професионалните комуникации, но без да се спазват професионалната етика и морал.

На всички нива се подхожда така, че да се разрушат и заличат авторитети до такава степен, че вече не може да се отличи кой кого и защо осмива, оплюва, омаскарява.

Трудно би могло да се каже дали това е умишлен, планиран и провеждан процес или комбинация от планиране и след това завъртане на своеобразна “снежна топка”. Това, което ясно се вижда е, че процесът обхваща не само пряко политиците, случва се на всички нива и във всички сфери на живота.

Няколко конкретни примера в тази посока са т.нар “истински” и “подставени” природозащитници, като на вторите се заплаща или се осигуряват условия, понякога последователно и години наред, да се представят за “истински”, след което се смесват с истинските и биват подтиквани към провокативни или аморални, или неетични действия и говорене, като по този начин авторитетът на хората, които действително са застъпници за природата се подкопава и се поставя под съмнение.

Схони са действията и по отношение на представителите на редица професии и професионални общества, в тоа число земеделци, тютюнопроизводители, животновъди, миньори.

Друг често използван похват за подриване на авторитети е “компроматната война” - за всекиго се търси или изфабрикува компромат, на никого не се позволява да “надигне глава” и да изпъкне с положителни качества. Свидетелства за това могат да бъдат изброявани безчет, затова просто се спираме на тази точка като един от използваните похвати.

Още един популярен метод за подриване на авторитети са рейтингите, като тук се има предвид не конкретните резултати в изследванията, които се правят, а общата среда, която се създава чрез рейтингите. Редовно се публикуват взаимно противоречащи си резултати от проучвания на общественото мнение, провеждани по едно и също време сред сходни групи респонденти. По този начин се постига чувството, че на нищо не трябва да се вярва, защото представените резултати зависят от това кой е поръчал изследването и с каква цел. Не, че това не е вярно, но допълнителният ефект от създавания в обществото “резултатен хаос” е по-лош, отколкото конкретните резултати. Според експерти, занимаващи се с проучвания, част от резултатите, особено в измерването на лични рейтинги, се използват също така и за ориентир накъде да се насочат усилията на компроматната война – ако в получените (не в публикуваните, а именно в получените) данни някой изпъкне чрез резултат, то известно време след това се наблюдава засилено публикуване на негативна информация за тази личност. Това е информация, за която не може да се направи надеждно проучване, което да се опира на инструментариума на научните изследвания, тъй като хората, които я споделят, категорично отказват да го правят извън лични разговори.

Несъмнено огромен е проблемът с неясната собственост на медиите. Това е въпрос, обсъждан многократно и в дълбочина на научните конференции на департамент “Масови комуникации”, затова тук просто следва да се отбележи, че този факт допринася много в работата по сричане на авторитетите в държавата. Много често едни и същи имена се прплитат в медии и в бизнеси, обект на интерес от страна на съответните или на конкурентни медии, а фактът че в продължение на няколко години в държавата публично се обсъжда проблемът със собствеността на медиите, но именно като се показват всичките му минуси, а не се предлага решени, се постига ефект, сходен на този от рейтингите – общо “замърсяване” на обстановката.

Несъмнено, медийното съдържание играе една от основните роли в този

процес – подборът и начинът на отразяване на темите, процесите, които се следят отблизо и в детайли в новинарските емисии, коментарните студия, сутрешните блокове – цялостното съдържание е наситено с негативизъм и насажда чувство на безизходност. Това съдържание се редува със сериали, които отразяват едни битови отношения, които не са особено близки до нашата култура, но биха могли да се възприемат като романтични, народни и сладникави. В крайна сметка на зрителите се поднася комбинация от местен негативизъм и чужд, отдалечен позитивизъм, с което контрастът между нещо “простичко и приятно, отдалечено от мен” и “страшната родна действителност” води до насаждане на допълнително негативно усещане.

Не можем да отречем, че и поцесите и събитията, които се случват, сами по себе си допринасят за загубата на обществен авторитет – народните представители масово не ходят на работа, а в последно време тези, които ходят, биват освирквани над 100 дни наред от хиляди граждани. Конституционният съд излиза с решение, което се оспорва. Конституционният съд е институцията, в която би трябвало да намерим комбинирани и трите вида авторитет, описани от Вебер, оспорването на решения и поставянето по съмнение на авторитета на Конституционния съд би могло да бъде определено като висша форма на подкопаване на обществен авторитет.

В телевизионните студия се канят и приемат да участват немислими комбинации от хора, можем да вземем за пример днешната сутрин - председател на партия, за която се разчита да обедини (Радан Кънев), с компрометиран социолог-шаман (Кънчо Стойчев), компрометиран протестиращ (Асен Генов) и народен предствител от неходещите на работа (Ципов). Дори и един от тях (независимо кой) да има потенциал да е авторитет, заставайки до другите трима, представители на именно онова, което неговите съмишленици приемат за недопустимо (твърдението би могло да е вярно за всеки от тях) го опропастява, а по този начин принизява и други представители на същата гилдия или група.

“I think it only makes sense to seek out and identify structures of authority, hierarchy, and domination in every aspect of life, and to challenge them; unless a justification for them can be given, they are illegitimate, and should be dismantled, to increase the scope of human freedom.”

Noam Chomsky

Какъв ще е ефектът от това разрушаване на авторитети?

В краткосрочен план – изцяло негативно, тъй като води до нагнетяване на средата до степен невъзможност на гражданите да живеят относително спокойно и да се чувстват относително щастливи.

Най-вероятно и това е циклично явление и в средносрочен план единият възможен сценарий е преосмисляне и реструктуриране на отношенията, натрупване на такова отвращение към случващото се, че в един момент критична маса от хора да се обяви, чрез действията си обаче, а не чрез думи, за така желания и широко цитиран нов обществен договор. Ако това се случи, то не може и не трябва да бъде контролиран процес, въпреки че би могло да се мисли за сформирание на общности, които да се опитат да го подпомогнат - чрез семинари, кръгли маси, благотворителни и доброволчески акции.

Друг възможен средносрочен сценарий е задълбочаване на кризата на авторитетите, което да предизвика граждански неподчинения, засилена битова престъпност и поредна емигрантска вълна.

Съществува и възможността други, външни фактори и събития да имат изненадващ разтърсващ ефект и да променят хода на събитията - имигрантски вълни от Близкия Изток и Северна Африка, военни действия, природен катаклизъм.

Най-вероятният сценарий е комбинация от първите два, където определени кръгове ще опитват да се припознаят в сходното си желание за създаване на устойчива среда, която има и признава и се опира на авторитети, но ще имат само частични успехи и по-явни неуспехи. В резултат част от тях ще емигрират, част ще се примирят и ще се претопят в масата на “врящия зелен казан”, а част от тях ще останат в ролята на Мунчо от “Под игото”, но без да бъдат обесени, да поддържат огънчето до появата на нови, осъзнали нуждата от авторитети и обществени отношения, основаващи се на уважение и законов ред.

Това, разбира се са разсъждения, които се отнасят само до онази част от българското общество, която би трябвало да се нарича средна и висока средна класа. Онази част от българското гражданство, което с помощта на финансови, културни и битови ограничения, в продължение на десетилетия е третирано като и се е превърнало изцяло в подданничество би трябвало да е обект на отделни разсъждения и тук мисля е мястото на антрополозите, които имат систематични наблюдения, провеждани в последните десетилетия и познават

добре техния живот.

**“Wherever there is a man who exercises authority, there is a man who
resists authority.”**

Oscar Wilde

Основните заключения, които биха могли да се изведат по темата са две.

На първо място прекият отговор на въпроса – да, по всичко личи, че общуването в публичното пространство в България в момента е обект на планирано разрушаване на авторитети и ролята на планираните комуникации е ключова.

Също така би могло да се заключи, че у нас се наблюдава сходен процес на следната тенденция - светът постепенно губи вяра в управленския елит, виждайки, че работи в своя полза. Налице са белези за промяна на цивилизационно ниво в световния ред на т.нар. развити държави и това разклащане на доверието води до загуба на авторитети, която се отразява на всички нива.